

s. M. Ozana Krajačić

Drinske mučenice

život i mučeništvo

s. M. Ozana Krajačić, FDC
Drinske mučenice – život i mučeništvo

Impresum

s. M. Ozana Krajačić, FDC
Drinske mučenice – život i mučeništvo

Izdavač

Družba Kćeri Božje ljubavi
Provincija Božje providnosti
Nova ves 16, Zagreb

Za izdavača

s. M. Elvira Tadić, FDC

Lektura

s. Nevenka Jurak, FDC

Grafičko oblikovanje

Danijel Lončar

Tisk

Denona d.o.o., Zagreb

Naklada

50 000

s. M. Ozana Krajačić, FDC

Drinske mučenice

život i mučeništvo

Zagreb, 2011.

Predgovor

Pred nama je kratki prikaz života i mučenja Drinskih mučenica. Ova je knjižica svojevrsni podsjetnik na ono što krhki čovjek može učiniti, podnijeti i prinijeti ako je nošen Božjom milošću i podržavan svakodnevnom obnovom vjernosti Onome koji nas je prvi ljubio (usp. 1 Iv 4, 10).

Ovoj knjižici nije cilj potanko opisati svjedočanski život i smrt pet sestara s Pala jer je to učinjeno na drugim mjestima, osobito u knjizi s. M. Slavice Buljan, *Zavjet krvlju potpisani* i knjizi svjedoka očevidca, svećenika Ante Bakovića, *Drinske mučenice*. Ove stranice pružaju temeljne smjernice u vidu nadahnuća u procesu naše formacije na putu – do svetosti.

Čovjek je putnik na zemlji. Putuje sigurno samo ako poznaje cilj putovanja i ako slijedi znakove. Sveci su poput znakova na našem životnom putovanju koji pokazuju kako putovati i što ponijeti na put. Stoga, dok smo na putu – a pritisnuti današnjim vremenom koje trpi od nedostatka vremena – neka nam ovo džepno izdanje bude podsjetnik za nalaženje potrebnog usmjerenja i duhovnog osvježenja.

Pustit ćemo neka govore svjedoci. Njihova riječ ima osobitu snagu jer proizlazi iz iskustva susreta. To su oni koji su sestre osobno poznavali

i susretali u svakodnevnom životu ili su bili dio-nici, barem djelomično, njihova križnoga puta. Osvjedočeni njihovom vjernošću, koja nije ustuknula ni pred prijetnjom smrti, prepoznali su ih kao znakove koji svijetle, ohrabrujući svakoga koji se – na svom životnom putu – bori s tamom, hladnoćom i nevremenom.

Iskazi svjedoka i ostali podatci uzeti su iz *Pozicije* (2008.), a potom predani na ispitivanje Kongregaciji za kauze svetaca u Rimu. Na temelju tog dokumenta, prijeko potrebnog u postupku za proglašenje blaženima odnosno svetima novih kandidata za oltar, donesen je konačan sud o mučeništvu pet sestara s Pala.

s. M. Ozana Krajačić, FDC

U Zagrebu, travanj 2011.

Uvod

Blago vama kad vas – zbog mene – pogrde i prognaju i sve zlo slažu protiv vas! Radujte se i kličite: velika je plaća vaša na nebesima!
(Mt 5, 11-12)

Ove Isusove riječi izgovorene na brdu blaženstava prikladan su uvod u svetost života i mučeničku smrt pet sestara iz Družbe Kćeri Božje ljubavi, poznatih kao Drinske mučenice. Sestra M. Jula Ivanišević, s. M. Berchmana Leidenix, s. M. Krizina Bojanc, s. M. Antonija Fabjan i s. M. Bernadeta Banja ubijene su u prosincu 1941. iz mržnje prema katoličkoj vjeri i prema njihovim redovničkim zavjetima.

Njihovo mučeništvo nije zaseban i izoliran slučaj, već je dio patnje i stradanja tisuća nevinih žrtava toga razdoblja na području Bosne i Hercegovine, Hrvatske i u svijetu. Ono je plod ideologija čije se djelovanje temeljilo na principima uništenja drugih radi ostvarenja vlastitih ciljeva. Posebna meta bili su svećenici i redovničke osobe te crkveni objekti.

U takvoj klimi, očitih protureligioznih namjera, podnosi mučeništvo cijela redovnička zajednica čije članice potječu iz različitih zemalja:

dvije su Hrvatice (jedna je porijeklom iz Mađarske), dvije Slovenke i jedna Austrijanka.

Sestre su u okolnostima rata i progona, gladi i hladnoće, optužbi i prijetnja smrti ostale vjerne Kristu i zavjetima – do proljevanja vlastite krvi. Zato se može s pravom na njih primijeniti uzvik apostola Pavla: *Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? Nevolja? Tjeskoba? Progonstvo? Glad? Golotinja? Pogibao? Mač? U svemu tome nadmoćno pobjeđujemo po onome koji nas uzljubi* (Rim 8, 35. 37).

Radi širenja glasa svetosti i mučeništva ovih Božjih službenica, u prosincu 1999. u Sarajevu je otvoren postupak za njihovo proglašenje blaženima. Nakon uspješnog završetka postupka na biskupijskoj (2003.) i na rimskej (2010.) razini, 14. siječnja 2011. papa Benedikt XVI. potpisao je Dekret o njihovu mučeništvu, čime je odobrio njihovu beatifikaciju.

Životopisi sestara

Sestra M. Jula Ivanišević

Kata s. Jula Ivanišević rođena je 25. studenoga 1893. u selu Godinjaku kod Nove Gradiške, od roditelja Nikole i Tere, rođene Šimunović. Krštena je sljedeći dan, 26. studenoga, u župnoj crkvi sv. Antuna u Starom Petrovu Selu. U obitelji Ivanišević rodilo se jedanaestero djece, od kojih je petero rano umrlo. Kata je rasla i sazrijevala u izrazito kršćanskom ozračju, uz zajedničku obiteljsku molitvu i redovito sudjelovanje na svetoj misi nedjeljom i blagdanima, a često i običnim danima.

Osnovnu školu pohađa u svom rodnom mjestu i postiže vrlo dobre rezultate, ali nakon četvrtog razreda mora prekinuti školovanje, zbog siromaštva, kako je zabilježeno u dokumentima. I tako s jedanaest godina ostaje kod kuće kao pomoć roditeljima u svemu gdje je zatrebalo. Već u toj dobi ukućani zamjećuju da je Kata posebna i različita od ostale djece. Terezija, njezina starija sestra, izjavljuje da je iz nje zračila sama

dobrota i da im je svima bila uzor u poslušnosti roditeljima.

Pokazivala je velik interes za životopise sve-taca koje je čitala u slobodno vrijeme ili čuvajući stado na paši. Ono što je pročitala, pripovijedala je djeci i vršnjacima koji su se rado okupljali oko nje.

Još jedan detalj iz toga razdoblja otkriva nam s. Julu kao osobu spremnu na žrtvu, post i odričanje. Naime, u dobi od deset godina učinila je privatni zavjet da neće jesti meso. Nakane toga njezina posta nisu nam poznate. Sestra Ljiljana Abianac, nećakinja, izjavljuje: „Želeći naslijedovati svece o kojima je čitala, od hrane koje su joj roditelji spremali za jelo dok čuva ovce, slaninu je poklanjala drugoj djeci, a ona je uzimala samo kruh. Meso uopće nije htjela jesti dok nije došla u samostan.“

U mladosti je bila zapažena kao izrazito skromna djevojka, prirodna u ponašanju i jednostavna u odijevanju. Privlačile su je više tišina i molitva, nego ples i izlasci. S prijateljicama je često išla u crkvu u Zapolju i u Starom Petrovu Selu, gdje je rado predmolila pučke pobožnosti. Duboko u srcu osjećala je snažan Božji poziv. Zbog toga je govorila da se neće udavati jer želi „služiti Isusu“. Tera Ivanišević, njezina prijateljica, pripovijeda: „Dobro se sjećam Kate. Zajedno smo drugovale kao djevojke. Uvijek je bila pobožna, od mlado-

sti. (...) Kad je odlazila (u samostan), opraštala se s nama i rekla je da ide služiti Isusu.“

Kata je svoju želju i odluku priopćila roditeljima kada je imala osamnaest godina. No, majka se usprotivila njezinoj odluci. Nećakinja Anka Horvatović o tome izjavljuje: „Moja mama (op. a. to je starija sestra s. Jule) uvijek nam je pričala kako teta Kata želi u samostan, a njena majka joj to ne dopušta jer je ona bila njezina desna ruka i nije ju mogla pustiti od sebe. Ona je rekla da dok je ona živa, da ju neće pustiti.“ Međutim, Kata se molila Bogu usrdno. I tako je zbog potrebne njege bolesnoj majci njezin odlazak u samostan bio odgođen dvije godine. To će joj biti omogućeno tek poslije majčine smrti.

Primljena je u Družbu Kćeri Božje ljubavi u Sarajevu 1914. Nakon nekoliko mjeseci privikavanja i učenja njemačkog jezika, odlazi u Beč te u Kući matici započinje njezin redovnički odgoj. Tada, naime, Družba još nije bila podijeljena na provincije zbog čega su, sve do 1919., kuće redovničke formacije bile u Beču. Kao kandidatica i postulantica Kata ostaje jednu godinu u Breitenfurtu, nedaleko od Beča, a zatim ulazi u novicijat i dobiva ime sestra Marija Jula. Privremene zavjete polaže 16. kolovoza 1916. u samostanskoj crkvi Majke Divne u Beču, a doživotne 29. srpnja 1923. u samostanskoj crkvi Kraljice sv. Krunice u Sarajevu. U istu Družbu stupit će

kasnije i njezina mlađa sestra Mara, tri nećakinje i jedna pranećakinja.

Odmah nakon položenih zavjeta s. Jula iz Austrije odlazi u Bosnu. U svom redovničkom životu djelovala je na mnogim mjestima i vršila različite dužnosti, od domaćinskih poslova i onih iscrpljujućih na zemljjišnim posjedima Družbe do rada u sirotištu (u Zagrebu) i službe poglavarice zajednice u više navrata. Kao juniorka živi sedam godina u Breškama nedaleko od Tuzle, u zajednici s velikim zemljjišnim posjedom. Sestre te zajednice pamte ju po njezinim odlikama i kvalitetama, a osobito po poslušnosti i uslužnosti.

Zbog narušena zdravlja i problema sa srcem, godinu dana provodi u Sarajevu na oporavku. Nakon toga vraća se ponovno svakodnevnim dužnostima, preuzimajući i nove službe koje su joj povjerene. Cjelokupno njezino ponašanje i djelovanje očitovalo je izuzetnu duhovnu snagu kojom je zračila i koju je na druge prenosila. U *Biografskom imeniku sestara* o njoj je zabilježeno: „Što je nedostajalo njezinoj čvrstoći i snazi, to je nadomjestila svojom brižljivošću, smirenošću i strpljivošću.“ Zatim je istaknuto njezino veliko pouzdanje u Boga, kojim je nadvladavala sve teške životne situacije.

Godine 1932. imenovana je poglavaricom zajednice na Palama, gdje ostaje do dana odvođenja u zarobljeništvo 11. prosinca 1941. Zahvaljujući dobroti i duhovnoj zrelosti s. Jule, u

zajednici je vladalo ozračje zajedništva, molitve, požrtvovnosti i ljubavi.

O njezinim ljudskim i moralnim kvalitetama sačuvana su mnoga svjedočanstva, osobito od sestara koje su često dolazile na oporavak ili na ispomoć na Pale. Sestra Imakulata Orban ju pamti kao anđeosku dušu, ljubaznu i dinamičnu, uvek spremnu za pomoći i uslugu. Njezin duhovni profil sažima ovako: „Predana i puna oduševljenja za svoje zvanje. Kao poglavatar razborita i pravedna. Podložnima je bila i prava sestra i prava majka pa su je voljele i poštivale.”

I ostale sestre prepoznaju u s. Juli uzornu redovnicu koja živi u trajnom zajedništvu s Bogom, zbog čega zrači posebnim mirom i nutarnjim skladom. U knjizi *Nekrologa* o preminulim sestrama u Provinciji o s. Juli je zabilježeno: „Imala je veliko pouzdanje u Božju providnost i nikada se nije bojala da će biti neuslišana.” Pouzdanje je bilo plod njezine duboke molitve te posebne pobožnosti prema Duhu Svetomu.

Pamte ju kao ženu punu razumijevanja koja je svojom jednostavnosću djelovala vrlo ugodno na sve s kojima je živjela. Smatrali su je svetom sestrom. Nećakinja Anka izjavljuje: „Kad sam joj dolazila u posjete u Josipovac kod Tuzle, uvek sam se kraj nje osjećala sretnom kao kraj svetice.”

Iz nekoliko sačuvanih pisama izbija ljestvica njezine duše, istinska poniznost i djetinja odanost

prema Djevici Mariji. U jednom od tih pisama nećakinju s. Ljiljanu, tada mladu djevojku, savjetuje: „Nastoj svim silama nasljedovati presvetu Djevicu, osobito u njezinoj skromnosti i poniznosti. Poniznost je temelj svakoj krjeposti, a oholost početak svakom zlu.“ Potpuno svjesna vlastite slabosti ako ne surađuje s Božjom milošću, u istom pismu nastavlja: „Svi smo slabi i bijedni dokle god živimo na ovome svijetu pa trebamo puno milosti i pomoći Božje. Moli, moli često pa makar i kratko jer samo nas molitva čuva od propasti.“

Sestra Jula podnijela je mučeništvo sa 48 godina života.

Sestra M. Bernadeta Banja

Terezija s. Bernadeta Banja rođena je 17. lipnja 1912. u Velikom Grđevcu kod Bjelovara, krštena je sljedećeg dana u župnoj crkvi Duha Svetoga. Njezin otac Josip kao mlad udovac doselio se u Hrvatsku iz Mađarske, iz Kapošvara, sedam kilometara udaljenog od Subotice. Sa svojim sinom Mirkom i majkom Klarom nastanio se u Velikom Grđevcu. Uskoro se ponovno oženio djevojkom Terezom Kovač, čiji su roditelji također mađarski doseljenici.

Josip i Tereza u braku su imali trinaestero djece, od kojih šestero umire u ranom dječjem uzrastu. Terezija je bila dvanaesto dijete. Odgojena je u uzornoj kršćanskoj obitelji, o čemu priповijeda njezina starija sestra Rozalija, ud. Tomaić: „Mama i tata su bili trećoredci. Jako su se lijepo slagali u braku i nas djecu izveli na pravi put. (...) U kući je tata napravio oltarić. Pred njim smo molili, a znali su i susjedi doći k nama i s nama moliti, posebno u svibnju. Taj molitveni duh tata i mama su prenijeli i na nas djecu.“ Brat Miško spominje da se u selu znalo govoriti „pobožni kao Banja“.

Osim pobožnosti, roditelji su djecu učili radu i marljivosti. Rozalija svjedoči: „Otac je bio poljoprivrednik i remenar. Mama je bila domaćica. Bili su vrlo marljivi i prenijeli su tu marljivost i na nas djecu.“ Tako su molitva i rad već od najmlađih dana obilježili život male Terezije.

Osnovnu školu pohađala je u Velikom Grđevcu, a u slobodno vrijeme rado je pomagala roditeljima u domaćinskim poslovima. Dok bi čuvala perad i stado na obiteljskom pašnjaku, često je s krunicom u ruci tražila neko samotno mjesto za molitvu i čitanje. Unatoč težnji za samoćom, bila je vedra i živahna duha.

U mладenačkoj dobi otkriva roditeljima svoju želju da se posveti Bogu u redovničkom životu. Njezina sestra Rozalija pripovijeda: „Rekla je da je Bog zove i da želi ići tim putem.“ Sjeća se da je govorila: „Volim umrijeti nego ne ostvariti svoj poziv.“ Uz roditeljski blagoslov, sa sedamnaest godina ostavlja svoju obitelj i odlazi u samostan.

U lipnju 1929. primljena je u zajednicu Kćeri Božje ljubavi u Koprivnici, gdje ostaje kao kandidatica nekoliko mjeseci, nakon čega je poslana u Sarajevo u kuću redovničkog odgoja. U kolovozu 1930. ulazi u novicijat i dobiva ime sestra Marija Bernadeta. U njezinoj drugoj godini novicijata za učiteljicu novakinja imenovana je s. Berchmana Leidenix. Ona će novakinju s. Bernadetu uvoditi u ljepotu i veličinu predanja Bogu po

svetim zavjetima, tumačeći joj put evanđeoske jednostavnosti i *Pravila Družbe*.

Dana 15. kolovoza 1932. polaže svoje privremene, a 28. kolovoza 1938. doživotne zavjete. Dva mjeseca nakon prvih zavjeta odlazi na Pale i preuzima rad u kuhinji. To je bio njezin jedini redovnički premještaj.

Već kao kandidatica zapažena je kao poslušna, ozbiljna, pouzdana i vrlo marljiva. Njezina učiteljica u kandidaturi s. Maksimilijana Weisner prisjeća se: „Nikad joj nisam jednu stvar dva puta ponovila. U poslušnosti je bila savjesna i spremna na žrtvu.“ Poslušnost kod nje nije bila stvar naravi nego skupo plaćena ustrajnim radom na sebi. O tome je u izvješću prije njezina ulaska u novicijat zapisano: „Po naravi naginje na ponos, ali mirno prima opomene jer je naučila pobjeđivati samu sebe.“

U svjedočanstvima sestara istaknute su njezine ljudske i kršćanske kvalitete. U njoj vide uzor požrtvovnosti i rada. U svom služenju u kuhinji bila je izrazito strpljiva, pripremala je hranu brižno i s ljubavlju. Sestra Irena Hočević sažima sve njezine kvalitete u jednu: „Vjerna u malom.“ Druge ističu da je bila zadovoljna sa svime, nikada se nije ni na što tužila. Sestra Vitalija Oletić priповijeda da joj je često pomagala u kuhinji: „Bila je zbilja dobra sestrica. Ne sjećam se da sam ju ikada vidjela nervoznu ili nestrpljivu. Bila je uvijek sabrana.“

Kako je bila niska rasta, imala je mnogo prigoda za svakodnevno vježbanje u strpljivosti, prihvaćanju sebe i dužnosti koja joj je bila povjerenja. Sestra Roza Gavran, njezina sunovakinja, pripovijeda: „Po dužnosti je bila kuvarica pa se često služila klupicom da bi mogla nadgledati i promiješati jelo koje se kuhalo. Činila je to vrlo spretno pa ju je bilo simpatično gledati sa strane. Taj nedostatak u rastu ona je herojski prihvatile i, kako je izgledalo, veselo podnosila.“

Sestra Valerija Trgovčević izjavljuje da je bila mala tijelom, ali velika duhom. Ona zaključuje: „Kad skupim sve što o ovoj našoj sestri znam, mogu ovako kratko i jezgrovito reći: tjelesno i duševno skovana Božjom rukom da bude sunčana zraka onima s kojima je, među kojima je i za koje je živjela. Bila je malo srce i žila kucavica one male samostanske zajednice na Palama.“ I ostale sestre potvrđuju isto. Spominju njezinu neumornost i radosnu uslužnost u kuhinjskim poslovima, što je u ono vrijeme – kada je sve bilo na drva, a voda se donosila iz bunara – bilo povezano s mnogim teškoćama i žrtvama. Sestra Beata Tomić kaže: „To je bilo dosta naporno, ali se na njoj nikada nije primjetilo da joj je to teško.“

Sestra Bernadeta je umrla mučeničkom smrću kada je imala 29 godina.

Sestra M. Krizina Bojanc

Jožefa s. Krizina Bojanc rođena je 14. svibnja 1885. u mjestu Zbure kod Šmarjetskih Toplica u Sloveniji. Krštena je istog dana u župnoj crkvi u Šmarjeti. Roditelji Mihael i Marija, rođena Bizjak, imali su pet kćeri i jednog sina koji je umro kad mu je bilo šest godina. Jožefa je bila drugo dijete u obitelji.

Obitelj je živjela zajedno sve do 1891., kada otac odlazi u Ameriku u potrazi za poslom, no nakon nekog vremena gubi mu se svaki trag. Tako je majka ostala sama s još nejakom djecom te se počinje baviti poljoprivredom kako bi ih prehranila. Bila je vrlo pobožna i crpila je snagu u svakodnevnoj svetoj misi i pričesti. Nastojala je odgojiti i svoju djecu u zdravom kršćanskom duhu. Nakon ranog gubitka sina, svoje kćeri stavlja pod posebnu zaštitu Djevice Marije, pred čijim se oltarom često molila.

Zbog obiteljske situacije Jožefa ostaje kod kuće do svoje trideset šeste godine da bude na pomoć majci i sestrama. U toj već odrasloj dobi upoznaje sestre Družbe Kćeri Božje ljubavi koje su u Sloveniji skupljale pomoć za njihove odgojno-obrazovne zavode u Bosni i Hercegovini. Osjetila je snažan nutarnji poziv i želju da se

posveti Bogu u redovničkom životu. Donosi odluku i odlazi u samostan u Sarajevo. Samo koju godinu kasnije, njezinim stopama poći će i mlađa sestra Angela (redovničkim imenom s. Alfonza).

U Družbu je primljena 28. prosinca 1921. Ubrzo se zamjećuju njezine posebne kvalitete, čiji su temelji postavljeni još u obiteljskoj kući. Resile su je osobito poslušnost, brižno oko i srce za drugoga. Prožeta tom usmjerenošću na bližnjega, a zaboravom sebe, ulazi u novicijat 27. lipnja 1922. i dobiva ime sestra Marija Krizina. Prve zavjete polaže 28. lipnja 1923., a doživotne tri godine kasnije, 5. kolovoza 1926.

Sestra Krizina u dva je navrata živjela na Palama te u ostalim zajednicama u Bosni, osobito u onima koje su poljoprivrednim radom materijalno opskrbljivale škole i internate Družbe. Brinula je za stočno blago, radila na zemljišnim posjedima, u praonici rublja i domaćinskim poslovima. Sestra Ljiljana o njoj kaže: „Bila je vrlo tiha, sabrana i pobožna. Šutljiva je bila, i marljiva kao pčelica.“

Sestre spominju da je po naravi bila plaha, ali u radu vrlo savjesna, pouzdana i spremna na žrtvu. Imala je istančan dar zapažanja, znala pri-skocići u pomoć, razumjeti, utješiti. Resile su je jednostavnost, skromnost i nemetljivost. Sestra Blanka Kralj izjavljuje: „Nikoga nije opterećivala svojim nedaćama ili nerazumijevanjem. Tiho je

u sebi molila za blagoslov u radu, za svoje poglavare i sestre. Jednom riječju, bila je sva Božja i kao takvu, sazrelu, Bog je uzima k sebi.“

Bila je osoba molitve, strpljiva i predana volji Božjoj. Iz molitve crpi ljubav i snagu za svoje svakodnevno darivanje bližnjemu. Sestra Beata izjavljuje: „Bila je puna Boga i kao da je uvijek o Bogu razmišljala. To se vidjelo po njezinu držanju.“

Koliko joj je značila sveta misa, najbolje govori jedna zgoda u šumi na Palama kada je plakala za Isusom. Sestra Ligorija Murn priповijeda: „Kad je bila već starija, radila je u šumi i jednom sam je vidjela da plače. Pitala sam ju je li joj teško raditi, a ona je odgovorila da joj nije teško raditi, nego da joj je teško što nema svaki dan svete mise i svete pričesti.“

K Isusu i njegovu Srcu dolazila je po Mariji. Nakon što je obiteljski odgoj postavio dobre i čvrste temelje, ona je dalje nadograđivala. Bila je prepoznatljiva među sestrama po izrazito njegovanu marijanskom duhu, po velikoj ljubavi i pobožnosti prema Djevici Mariji. Njoj je povjerila sav svoj život, a i drugima je preporučivala da joj se s pouzdanjem mole jer je ona „dobra majka i sigurna pomoćnica“.

Njezina duhovnost bila je vidljiva u plodovima iskrene i zauzete ljubavi prema sestrama s kojima je živjela. Sve su osjećale njezinu brižnost da se koja ne bi previše opteretila poslovima. Živjela

je po evanđeoskom duhu, a ne po duhu tijela, što se očitovalo u njezinu izabiranju onoga što je teže, a ne što je lakše. Sestra Vinka Udovičić, tada juniorka, sjeća se: „Kad smo radili teške poslove na ekonomiji s. Krizina je uvijek odabirala teži dio, a meni ostavljala lakši posao.“

U travnju 1939., na vlastitu molbu, premještena je ponovno na Pale. Ne zna se motiv te njezine želje. Poznato je samo da je na Palama već živjela (od 1925. do 1927.), a onda je bila premještena jer joj posao sa stočnim blagom nije išao od ruke. Je li i tu bio prisutan motiv „izabirati sebi teži dio“, ne znamo; to ostaje poznato samo Bogu. Malo svjetlosti na tu njezinu odluku baca svjedočanstvo s. Vinke koja ju je često čula govoriti da bi voljela umrijeti kao mučenica. Možda joj je upravo ova skrivena želja bila trajni poticaj da ne štedi vlastiti život, već da se nesebično troši i daruje, izabirući uvijek ono što je teže i gdje se plaća viša cijena.

Sestra Krizina umire mučeničkom smrću u 56. godini života.

Sestra M. Antonija Fabjan

Jožefa s. Antonija Fabjan rođena je 23. siječnja 1907. u slovenskom selu Malom Lipju (nedaleko od Novog Mesta), koje je pripadalo župi Hinje, a danas župi Žužemberk. Bila je treće od petero djece Janeza i Jožefe, rođene Kralj, koja je prihvatala i troje starije Janezove djece nakon smrti njegove prve supruge. Otac Janez se 1911. naglo razbolio i umro pa je majka ostala sama s osmero djece. Imali su veliki posjed i borila se da prehrani i dobro odgoji djecu. Njezina sestra Amalija, ud. Pružan, dvije godine mlađa od Jožefe, priповijeda: „Nije se brinula samo da nas prehrani, nego i da nas duhovno odgoji. U kući se svaki dan molilo i nedjeljom išlo na svetu misu.“

U Jožefu, najstariju kćer, majka je polagala posebnu nadu. Iako je bila vrlo nadarena i sposobna, obiteljske prilike dopustile su joj da završi samo četiri razreda osnovne škole. Tada se majka teško razboljela i ona ju je njegovala. Godine 1918. obitelj pogađa još jedna bol i gubitak – majčina smrt. Tako djeca, još maloljetna, ostaju bezoba roditelja pa brigu o njima preuzima rodbina. Jožefi je tada bilo jedanaest godina. O

njezinu dalnjem odgoju brine pobožna žena, majčina sestra Marija Poznik. Nastavlja ju odgajati u kršćanskom duhu i utvrđivati u pravim vrijednostima da joj budu smjerokaz u životu.

Jednoga dana Jožefa povjerava teti svoju namjeru da se želi posvetiti Bogu u Družbi Kćeri Božje ljubavi. U travnju 1929. odlazi iz Slovenije u Bosnu te u Sarajevu započinje svoj redovnički život. Već kao pripravnica odlikuje se poslušnošću i savjesnošću u radu. U ožujku 1930. ulazi u novicijat i dobiva ime sestra Marija Antonija. Učiteljica u drugoj godini novicijata i za vrijeme priprave za zavjete bila joj je s. Berchmana, mudra i iskusna redovnica s kojom će kasnije primiti palmu mučeništva. Među istaknutim odlikama njezine osobnosti u izvješću prije polaganja zavjeta zapisano je: „Oduševljena za redovnički život te dosljedna u izvršavanju onoga na što se obvezala.“ Privremene zavjete položila je 19. ožujka 1932., a doživotne pet godina kasnije, 28. kolovoza 1937.

Sestra Antonija posvetila se radu u vrtu, u praočici rublja i na zemljишnim posjedima u zajednicama koje su uzdržavale odgojno-obrazovne ustanove Družbe. Uskoro se pojavljuju prvi zdravstveni problemi te se privremeno oporavlja na Palama i ponovno vraća svojim dužnostima. Dvije godine kasnije, 1936., podvrgnuta je operativnom zahvatu pa je nakon oporavka premještena na Pale, gdje ostaje do kraja života.

O njezinim ljudskim i kršćanskim kvalitetama sačuvana su svjedočanstva sestara koje su je poznavale. Sestra Ljudevita Torbašinović sjeća se da je „ozbiljno shvatila svoj poziv“ već u početnim godinama redovničkog života. Isto potvrđuje i s. Vinka koja je imala prilike s njom živjeti i upoznati ju izbliza: „Nisam joj se odmah puno približavala jer mi se nekako učinila preozbiljnom. Ali radeći i živeći zajedno, približila sam se sestri i uvjerila se da je to jako dobra redovnica. Iako je naš posao bio jako težak na ljetnoj žegi, mi smo radile sve iz ljubavi prema Bogu.“ Upoznala ju je kao pobožnu, savjesnu i vrlo marljivu, što je i nju poticalo na dosljedniji redovnički život. Bila joj je osobit uzor i u sljedećem: „Nikada ju nisam čula govoriti protiv poglavara ili protiv koje sestre.“

Sestrju Antoniju su svi poznavali kao šutljivu, staloženu i razboritu osobu. Govorila je samo kada je to bilo potrebno i korisno za bližnjega ili o stvarima duhovnog života. Na s. Valeriju je ostavila snažan dojam svojom smirenošću koja je bila plod njezina ustrajna rada na vlastitoj izgradnji. O njezinoj razboritosti piše: „Razboritost je bila značajka njezina smirena karaktera. Bila je puna Duha Božjega.“ Zatim kratko sažima čitav njezin duhovni profil: „Uzor-sestra, koja je svojim svijetlim primjerom i vrijednim životom do svoje mučeničke smrti privlačila na nasljeđovanje.“

Sestra Ligorija sjeća se njezina životnog načela, preuzetoga od tete koja ju je odgajala. Ona pripovijeda: „Kad je s. Antonija bila sa mnom na Betaniji, pričala mi je kako joj je teta uvijek govorila: ‘Tko tebi učini zlo, ti njemu učini dobro’, kao ono iz Evanđelja. Toga se ona uvijek držala.“

U knjizi *Nekrologa sestara* o njoj je zabilježeno da ju je iznad svega resila poslušnost i poniznost, što se očitovalo u njezinu odnosu prema Bogu i ljudima. Bavljenje vrtlarstvom, rad u praonici i obavljanje kućanskih poslova dovelo ju je do toga da otkrije vrijednost i ljepotu malih stvari. Zbog toga nije težila za onim što je visoko.

Ljubila je Boga iznad svega, prinoseći mu u ljubavi sve što je radila tijekom dana. Njezin rad bio je prožet molitvom. Odlazila je češće u kapelicu, prisjeća se s. Anita Vlahović, gdje je tihom sabrano molila.

Ljubav prema Bogu odrazila se u ljubavi prema bližnjemu, o čemu u *Nekrolozima sestara* o njoj piše: „Nikada ju nismo trebale moliti za uslugu jer je sestra sama vidjela naše potrebe i bila spremna da nam pomogne.“

Sestra Antonija je podnijela mučeništvo četiri godine nakon doživotnih zavjeta, kada je imala 34 godine.

Sestra M. Berchmana Leidenix

Karoline Anna s. Berchmana Leidenix rođena je 28. studenoga 1865. u Enzersdorfu na rijeci Fischi, nedaleko od Beča u Austriji, od oca Michaela i majke Josefe, rođene Benkhofer. Krštena je nakon dva dana u župnoj crkvi sv. Tome apostola. U obitelji Leidenix rodila se još jedna djevojčica, Mathilda (kasnije s. Bernarda), treća je rođena mrtva.

Obitelj je ostala rano bez oca pa se majka Josefa, sa svoje dvije kćeri, našla u teškom socijalnom položaju. Utemeljiteljica novoosnovane Družbe Kćeri Božje ljubavi u Beču (1868.) Majka Franziska Lechner primila je 1878. obje djevojčice u internat, a djelomičnu materijalnu potporu pružio je Okružni sud u Scwechatu. Karolini je tada bilo dvanaest godina. Tijekom školovanja u njoj se probudila klica duhovnog zvanja pa je odlučila postati članicom te redovničke Družbe.

Stupila je u novicijat 1882. i dobila ime sestra Marija Berchmana Johanna. Prve zavjete položila je 20. kolovoza 1883., a doživotne 17. kolovoza 1892. Odmah nakon prvih zavjeta poslana je u Bosnu, tada misijsku zemlju, gdje ostaje do kraja života. Djelovala je u školama Družbe kao vrlo

sposobna i zauzeta učiteljica, a kasnije je održava-
vala privatne satove nadarenoj katoličkoj, pravo-
slavnoj, muslimanskoj i židovskoj djeci. Uz ostale
poslove, poučavala je djecu i vjeronauk.

Za vrijeme Prvog svjetskog rata u njemačkoj vojnoj bolnici u Višegradu njegovala je teške bolesnike i ranjenike. Uprava bolnice sestri osobno zahvaljuje te, između ostalog, u pismu iz 1915. ističe: „...tko je video našu bolnicu, otišao je pun zahvalnosti i pohvale. Na tome imate velik udio Vi, poštovana sestro Berchmana. Budući da je vojna komanda opozvala sestre, zahvaljujem Vam u ime bolnice i bolesnika za dosadašnju odanu kršćansku i samaritansku djelatnost.“

Godine 1931., u svojim šezdesetim godinama, imenovana je učiteljicom novakinja u Sarajevu. U svom odgojiteljskom radu nastojala je uliti u srce mladih sestara ljubav prema Bogu, Crkvi i bližnjemu, o čemu svjedoče one koje je odgajala. Sestra Beata smatra ju svetom ženom i pravom majkom: „To je bila jedna jako sveta i pobožna duša, puna Boga. Bila nam je svima prava majka. Borila se za nas kao lavica.“ Sestra Imakulata u njoj prepoznaje „redovnicu po Srcu Isusovu“, uzornu sestru, „živi primjer za nas, tada, mlađe sestre“. Ona izjavljuje: „Bila mi je učiteljica u novicijatu u Sarajevu... svijetli uzor u molitvi i žrtvi. Velikodušna i plemenita. Osjetila sam da posjeduje veliku ljubav prema Bogu, Družbi i bližnjemu.“

Sestra Berchmana bila je žena duboke vjere. Često se zadržavala u kapelici, sva uronjena u molitvu. Na njoj se vidjelo, tvrdi s. Ljudevita, da je imala živu vjeru i veliku ljubav prema svome Zaručniku Isusu. Nadalje svjedoči: „Sve je sile upotrijebila da nas dobro pripravi za budući redovnički život i što više približi dragom Bogu.“

Sve sestre ističu da je bila mudra i vrlo intelligentna, ali skromna i ponizna. Imala je mnogo prigoda za vježbanje i rast u ovim odlikama, osobito s obzirom na hrvatski jezik koji nije bio njezin materinski jezik. O tome s. Ljudevita piše: „Kako nije znala dobro hrvatski, dogodilo bi se više puta da bi nešto krivo kazala, a mi smo se – kao mlađarija – znale i glasno nasmijati. No, kad je doznala zašto se smijemo, nije se vrijeđala, nego je to mirno i ponizno primila.“

Znala se savršeno svladati u svemu, sjeća se s. Inviolata Jakov, bez izražavanja svojih posebnih želja i potreba. Iako je bolovala od astme, sve je podnosila strpljivo i predana u volju Božju. Sestra Ilijana Ivić sjeća se da je „zbog nekih stvari mnogo trpjela, ali je to šutke podnosila“.

Posebno se odlikovala po svojoj odlučnosti, točnosti, pravednosti i samodisciplini, što je zahtijevala i od mladih sestara. O tome s. Apolonija Pečnik izvješćuje: „Bila je dobra, ali bila je i stroga, vrlo točna i tražila je da i mi budemo takve.“ U *Nekrolozima sestara Kćeri Božje ljubavi o njoj je*

zapisano: „Po naravi je bila vrlo stroga, ali je imala veliku želju da mladim sestrama novakinjama ulije pravi duh da budu dobre redovnice.“

O s. Berchmani može se reći da je bila prava ekumenska i misionarska duša. Za vrijeme svog boravka u Breškama nedaleko od Tuzle poučavala je muslimansku djecu čitati i pisati pa je prozvana ‘turskom sestrom’. Kao takva poznata je i na Palama, kamo dolazi – po drugi put – u rujnu 1939. u dobi od sedamdeset i četiri godine. Iste godine *Katolički tjednik* o njoj izvještava: „I s. Berchmana nalazi se na Palama. To je prva od sestara, koje su došle u Bosnu. Učinila je mnogo dobra u školi, u novicijatu i izvan kuće. Mi je od dragosti zovemo ‘turska sestra’.“ Činila je dobro djeci i mještanima Pala pravoslavne vjeroispovijesti pa je prozvana i ‘srpskom majkom’.

Dva mjeseca prije svoje smrti, u razgovoru sa svećenikom Ksaverom Meškom, s. Berchmana ovako sažimlje čitav svoj život: „Za dvoje sam Bogu beskrajno zahvalna: da sam rođena i odgojena u katoličkoj vjeri i da sam postala redovnica.“ Tada još nije slutila da će upravo zbog tih dviju vrjednota – vjere i redovničkog poziva – podnijeti mučeničku smrt.

Ubijena je 23. prosinca 1941. u šumi kod Sjetline, imala je 76 godina.

Marijin dom na Palama

Početkom Drugog svjetskog rata, godine 1941., s. Jula, s. Berchmana, s. Krizina, s. Antonija i s. Bernadeta živjele su na Palama kod Sarajeva, u samostanu nazvanom Marijin dom. Taj samostan je osnovan 1911. za odmor i oporavak bolesnih sestara iz Zavoda sv. Josipa iz Sarajeva i ostalih gostiju. Dvije godine kasnije, uz samostan je sagrađena i otvorena osnovna škola koja je djelovala sve do 1919., kada ju je vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ukinula, a otvorila Srpsku narodnu školu. Nakon zatvaranja škole sestre su se posvetile svom prvotnom apostolatu: primale su sve kojima je bio potreban odmor, oporavak ili bilo kakva pomoć – siromahe, prognanike i izbjeglice. Ponekad je ljeti bilo ugošćeno i nahranjeno i više od šezdeset osoba dnevno. Od 1927. sestre su u Srpskoj narodnoj školi na Palama poučavale katoličku djecu vjeronauk. Kateheze je držala s. Berchmana.

Poglavarica samostana od 1932. bila je s. Jula. Pod njezinim vodstvom nastavilo se s ekumen-skim, pastoralnim i karitativnim djelovanjem sve do 11. prosinca 1941., kada je svih pet sestara nasilno odvedeno i ubijeno.

Sestra Ljiljana, nećakinja s. Jule, često je kao djevojčica boravila na Palama. Sjeća se

požrtvovnosti s. Krizine i s. Antonije u vrtu, štali i praonici, neumornosti s. Bernadete u kuhinji, strpljivosti s. Berchmane u njezinim staračkim godinama te svestranosti s. Jule koja je vodila sve aktivnosti kuće i obavljala svaki posao kad god je ustrebalo.

U listopadu 1941. sestre su primile u svoju kuću slovenskog svećenika Franca Ksavera Meška, kojega su gestapovci, zajedno s ostalih tristo-tinjak svećenika, protjerali iz Slovenije. Od tada se svaki dan u samostanskoj kapelici slavila sveta misa, što je bilo izvor utjehe sestrama sve do dana kad su odvedene u zarobljeništvo.

Franjo Milišić, samostanski pomoćnik, pri-povijeda da su sestre uzgajale stoku i perad te obavljale sve ostale domaćinske poslove. S poštovanjem su se odnosile prema njemu i radniku pravoslavcu, koji je dolazio povremeno izorati polje. Sa zahvalnošću se sjeća njihove dobrote koju je nebrojeno puta iskusio: „Bile su mi jako dobre, ma ni majka mi ne bi bila tako dobra.“

Sestra Antonina Majnarić svjedoči o izuzetnoj brižljivosti s. Jule koja ju je njegovala kad je oboljela na pluća te se oporavljala na Palama. O svima zajedno kaže da su bile „zlatne i pune ljubavi“.

Nesebično djelovanje sestara i besplatno pomaganje ljudima u raznim potrebama bilo je poznato svim stanovnicima toga kraja, tako da je samostan prozvan ‘gostinjcem siromaha’. U vezi

s tim Franjo Milišić pripovijeda: „Puno su dava-
le sirotinji, a i posuđivale im od petroleja pa do
soli. Nisu pravile razliku u pomaganju. Davale su
pravoslavcima kao i našima. Nikada ni od koga
nisam ništa loše čuo.“

Sarajevski *Katolički tjednik* povremeno je objavljivao kratke članke o sestrama s Pala, po-
znatim dobročiniteljicama. Godine 1942. piše:
„Svojim susjedima, koji su bili isključivo pravo-
slavci, bile su sestre samo prijatelji i dobročinitelji.
Sve sestre bez razlike bile su ne samo uzor-redov-
nice, nego i marne pčelice svoje male ekonomije;
bile su dobre, čedne, jednostavne i ljubazne.“

Sva svjedočanstva ističu da su sestre poma-
gale svim ljudima, ne gledajući tko je tko ili ko-
joj vjeri i nacionalnosti pripada. Za vrijeme Dru-
gog svjetskog rata takve prigode su se povećale
s pojавom brojnih izbjeglica i prognanika, oso-
bito u tom dijelu Bosne.

U travnju 1941. u samostanu na Palama bo-
ravila je tjedan dana i vlada Kraljevine Jugo-
slavije i general Simović u svom bijegu iz Beo-
grada. Pod sestarskim krovom održali su svoju
posljednju sjednicu, zahvalivši sestrama na nji-
hovoj gostoljubivosti.

Među sestrama i u kući osjećao se poseban
duh ljubavi i zajedništva. O tome s. Imakulata,
česta gošća na Palama, svjedoči: „Zajednica je
brojila pet sestara. Moglo bi se reći da je to bila
zajednica od pet anđela. U zajednici je vladao

duh molitve, požrtvovnosti i ljubavi.“ A s. Fabijana Šimić tvrdi: „Bile su prave redovnice. Vršile su sve što je bilo određeno i što su mogle. Željela bih da imamo još puno takvih sestara.“ I s. Ljiljana ih smatra uzornim sestrama, stoga izjavljuje: „Njihov rad, život i pobožnost meni su bili uzor.“

Sestre su se osobito odlikovale po svojoj ljubavi prema bližnjemu, o čemu svjedoče mještani Pala i okolnih sela, gdje su živjeli većinom pravoslavci i muslimani. Kad se razbolio susjed pravoslavac, „s. Jula mu je nosila čajeve i liječila ga“, pripovijeda s. Ljiljana. Zatim nastavlja: „Kad su s Romanije i okolice pravoslavci seljaci prolazili u Sarajevo na sajam, svraćali su nakratko u samostan da se osvježe i nahrane.“

Zvonimir Stilinović, rodom iz Pala, često je kao dječak susretao sestre dolazeći u njihovu kapelicu na misu na Kalovita Brda, tri kilometra udaljena od središta naselja. On izjavljuje kakvo je mišljenje o sestrama prevladavalo među katolicima toga kraja: „Promatrali smo sestre u njihovu radu i molitvi. Bile su nam uzor ljudskog i vjerničkog ponašanja. (...) Sestre su za nas bile pojam ljudskosti, dobrote, humanosti i primjerenosti.“ Poznato mu je da su i kod mještana pravoslavaca uživale veliki ugled: „Koliko sam tada bio informiran, sestre su uživale kod domaćih pravoslavaca, barem većine, dobar glas. Poštivali su ih kao požrtvovne. Nije mi poznato da im je netko prijetio. Pravoslavci koji su s nama

živjeli u staroj čaršiji osuđivali su nasilno odvođenje časnih sestara.“

Kada u ožujku 1942., nakon različitih glasova i nagađanja, stiže potvrđena vijest o smrti sestara, provincijalna glavarica s. Lujza Reif o tome pismeno obavješćuje sve sestre u Provinciji. Ubraja ih među najbolje sestre koje su među njima živjele i u tome nalazi jedinu utjehu. U okružnici piše: „Da vam opisujem našu tugu i bol za njima, nije potrebno. Jedina nam je utjeha da su to, kako ih poznate, bile naše najbolje sestre, prave redovnice, marljive i radine. Malo ima sestara da nisu okusile dobrotu, ljubaznost i sestrinsku ljubav naše drage sestre Jule, a i drugih. Tko će ih nadoknaditi, ne znam.“

Postojanost unatoč opasnostima

Na Palama je od rujna 1941. iz dana u dan bivalo sve opasnije. Sestre su, unatoč opasnostima, odlučile ostati s ljudima da im budu ohrabrenje i podrška. Osim toga, znale su da svima čine samo dobro i zato se nisu bojale za svoj život. Svojom prisutnošću i djelima svjedočile su ljubav koju Bog ima prema svakom čovjeku, tko god on bio. Kada je u rujnu pucnjava na Palama postajala sve žešća i bliža, u *Kronici sarajevske zajednice* o sestrama je zabilježeno da one, unatoč svemu, i dalje „mirno rade“.

Dana 16. listopada, dva mjeseca prije smrti, s. Jula piše svojoj sestri Juli Horvatović o strahotama rata, o često prekinutoj željezničkoj pruzi, njihovoј jedinoј vezi sa Sarajevom: „Zlo je veliko nastalo i nevolja na sve strane. Oko nas se ruši i pali, krade i otima i ljudi postaju divlji, gori nego zvijeri. (...) Čekamo što nam dragi Bog odredi. Opasnost je velika, ali ne možemo sad nikuda. Nek nam dragi Bog dadne sretnu lijepu smrt i drugo nam ništa ne treba.“ Potpuno svjesna životne opasnosti, kaže da bi bilo „čudo Božje da izađemo živi iz ovoga zla“.

Dok mole i trpe za mir u svijetu – a osobito u Bosni – priznaje da je ljudska narav krvna i nestal-

na te preporučuje sebe i sestre u molitvu: „Moli za mene da ustrajem i da sve sretno prebrodim jer svi smo slabi i bojimo se muka i nevolja.“

U tim teškim vremenima pouzдавale su se u Božju providnost i u dobrotu susjeda pravoslavaca kojima su činile dobro, ističe s. Lujza Reif, provincijalna glavarica. Isto potvrđuje s. Jula. Čvrsto oslonjena na Onoga koji zna što je za njih najbolje, piše u spomenutom pismu: „U Božjim smo rukama i on zna najbolje što je za nas dobro. Ako je za spas duše bolje da živimo, Bog će nas izbaviti iz ruku neprijatelja, ako nije, uzet će nas prije k sebi.“

Zbog tog uvjerenja i povjerenja sestre odlučuju ostati na Palama. Mole za mir i za Crkvu, potičući i druge na to. „Molite se puno dragom Bogu da dade svijetu mir“, poručuje s. Jula svojim rođacima u pismu (16. listopada). Začetnik svih zala koja su ih snašla, tvrdi, zli je duh. Stoga ih poziva da puno mole „za Crkvu katoličku jer sve to zli duh radi i čini zlo na svijetu te ljude zavodi da ovako jedan drugog mrzi i kolje“.

Ujutro 11. prosinca – na dan kad će biti odvedene – s. Jula očituje još jednom žarku molitvu za mir u svijetu. Sestri Franciski Dušić u Zagreb šalje božićnu čestitku i piše: „Neka nam dragi novorođeni Spasitelj doneše blaženi mir na ovu uzburkanu zemlju.“ Znakovito je da se u ovom njezinu posljednjem, vrlo kratkom pismu više puta spominje riječ – mir.

Na temelju ovih svjedočanstava može se zaključiti da je glavni motiv njihova ostajanja na Palama upravo molitva i žrtva za mir, osobito u „krvavoj Bosni“, kako piše s. Jula 11. prosinca. Posljednji put preporuča sebe i sestre u molitvu da bi mogle – i u okolnostima zla – ostati postojane i vjerne do kraja: „O, ta krvava Bosna, do vijeka nema u njoj mira. Pomozite nam moliti i žrtvovati da se ovo zlo već jednom smiri ili da se mi preselimo u bolji život te ne gledamo toliko zlo oko nas. Ostajte s Bogom i molite za nas jer dani su zli.“

Samostan Marijin dom na Palama

Odvođenje sestara

Napad na samostan dogodio se 11. prosinca, u kasno poslijepodne, kada se zbog zimskog vremena već počelo mračiti. Sestra Jula se još nije vratila iz centra Pala, kamo je otišla nabaviti brašno. Ostale četiri sestre bile su u kući zajedno sa svećenikom Meškom, smještenim u potkrovju.

Kad se začula pucnjava, vika i grubo lopanje na vratima samostana, tri sestre – s. Krizina, s. Antonija i s. Bernadeta – potrčale su u prostoriju svećenika Meška, kleknule i zamolile za odrješenje od grijeha. Sestra Berchmana je, zbog svoje starosti i bolesti, ostala u donjoj prostoriji. U tom trenutku grupa četnika je nasilno upala u kuću i istjerala sve van, na snijeg. Tada se na dvorištu pojавila s. Jula i – na veliko čuđenje četnika – pridružila se svojim sestrama.

Prema iskazima svjedoka, taj herojski čin s. Jule očituje veličinu njezine ljubavi prema sestrama kao i njezinu spremnost na mučeništvo. Prema pripovijedanju Franje Milišića, pomoćnika s. Jule, u *Kronici* je o tome zapisano: „Vraćajući se kući čuli su jako puškaranje na cesti, podalje od naše kuće. (...) Kad su stigli do našeg dvorišta, najednom začuju jaku galamu sa strane dječjeg doma i škole. Čuli su se i povici: ‘Hvatajte ih žive,

što će nam mrtve!' Znajući doduše da polazi u životnu opasnost, dobra sestra predstojnica je uz riječi: 'Ja idem k sestrama!' pošla prema kući, dok je njezin pratilac potrčao u selo, praćen kišom metaka."

Sestra Silva Rabič, u svojim sjećanjima i prema kasnijim saznanjima, zapisala je sljedeće: „Sestra Jula je shvatila što se zbiva. Što god je imala u rukama, baci sluzi u naručaj, riječima: 'Franjo, bježi kud hoćeš, tebe bi ubili, ali ja moram k svojim sestrama!' I odvažno pođe u kuću." Nekoliko trenutaka kasnije svih pet sestara, zajedno sa svećenikom Meškom, odvedeno je u pravcu Sjetline, zatim Goražda, a samostan je opljačkan i zapaljen.

Skupini zarobljenika pridruženo je iste večeri nekoliko djevojaka iz susjednog Dječjeg doma, koje su kasnije oslobođene. Na svom četverodnevnom putu kroz romanjska brda i šume sestre su, bez prikladne odjeće i obuće, trpjeli oštru hladnoću, gazile kroz dubok snijeg, preskakale zaledene potoke, posrtale i padale. Vesna Petrić obnavlja svoja sjećanja: „Noć, crne figure penju se uz Rakovac (podnožje Romanije), pod nogama škripi, u nosu se smrzava, iz usta se puši, bijaše strašna zima. Sestra Berchmana posrće, gazim uskom prtinom odmah iza njih, drugi iza mene." Negdje na pola puta iznemoglu s. Berchmanu odvajaju od ostalih i ostavljaju u nekoj drvenjari.

Sestre su dio noći provodile u napuštenim barakama ili u kućama pravoslavaca, koji su ih ponudili s malo mlijeka ili meda. Bile su umorne, prozeble i iscrpljene.

Osim ovih vanjskih okolnosti puta i trpljenja, iz iskaza svjedoka doznajemo i dragocjene pojedinosti o njihovu nutarnjem stavu koji se očitovalo u ponašanju. Prije svega, ističe se da su čitavo vrijeme šutjele i molile. Nisu mrmljale, očajavale ni tražile pomilovanje – iako su, kako je bilo poznato, činile svima samo dobro.

U jednoj pravoslavnoj kući, gdje su zarobljenici nakratko zastali, sestre su kleknule na pod i tiko molile. Domaćini su se odlučno zauzeli za njih ističući dobro koje su činile; gospodar je ponavljao: „Dobri Bože, ti nas spasi!“

Vojnik Juraj Rupčić, suzarobljenik, prisjeća se da su sestre prekidale svoju šutnju i molitvu jedino brigom i pitanjem što li je sa s. Berchmanom.

Na trenutke su izgledale prestrašene, ali ni tada nisu izgubile osjećaj za druge kraj sebe. Štefica Tomić, r. Prešnjak, suzarobljenica, izvješćuje: „Mi djevojke smo plakale. Sestre su nas tješile i govorile da molimo i da nam se neće ništa dogoditi.“ Kad je svećenik Meško drhtao od hladnoće, s. Krizina ga je zaogrnila svojim lanenim ogrtačem. Tu kršćansku gestu ljubavi spominje on u svojoj knjizi nakon oslobođenja i

povratka u Sloveniju: „...bila je tako dobra i dala mi svoj veliki rubac, da se nisam smrznuo.“

Sestrama u Sarajevo javljeno je 12. prosinca prijepodne da su sestre odvedene, da „kuća na Palama još gori, a o sestrama se ne zna ništa“. Dana 15. prosinca provincijalna glavarica s. Lujza Reif u svojoj božićnoj okružnici poziva sve na žarku molitvu za odvedene sestre o čijoj se sudbini sa sigurnošću još ništa ne zna. Neka mole, piše u pismu, „da ih dragi Bog sačuva od ljudskog bješnila, da im udijeli snagu da se mogu oduprijeti svakoj pogibelji duše i tijela, da ustraju u dobru. (...) Uzdajmo se da će nam dragi Bog pomoći i naše nam sestre od svakog zla sačuvati“. Zatim s čvrstim pouzdanjem nastavlja: „Kušnja je velika, ali je i pomoć Božja još veća. Za sve neka bude hvaljen i slavljen Bog.“

Samostan na Palama do temelja je izgorio. Sestre iz Sarajeva pronašle su na zgarištu, na mjestu gdje je nekada bila kapelica i oltar Majke Divne, rastaljen ciborij. Na njemu je još bio poklopac. Sestra Silva pripovijeda: „Sa strahopoštovanjem smo ga poljubile i otvorile. Više nismo mogle suzdržati suze. Na unutrašnjoj stijenci ciborija jasno se vidi pet otisaka izgorjelih hostija. Pet otisaka! Spomen na pet žrtava!“

Vjernost do mučeništva

Dok su djevojke i s. Berchmana zadržane u Sjetlini, ostalim sestrama je, nakon dugog i mučnog ispitivanja, dosuđeno da nastave put prema Goraždu. Rečeno im je da će dvoriti četničke ranjenike. U Goražde su stigle predvečer 15. prosinca i smještene su na drugi kat vojarne kralja Petra Karađorđevića uz rijeku Drinu. Oko ponoći četnici su nasrnuli na njih s nečistim namjerama. Sestre ih odlučno odbijaju. Ne uzmiču ni pred prijetnjom smrti, nego – prema iskazu svećenika Ante Bakovića – izjavljuju: „Radije smrt nego to što vi tražite!“

Nasrtaji na sestre, pojedinačna nagovaranja, batine, prijetnje i vrijeđanja svega što je sestra sveto trajali su gotovo jedan sat. Kada su im, nakon toga, počeli nasilno trgati odjeću, sestre traže izlaz – kroz prozor. Sestra Jula otvara prozor na drugom katu i poziva ostale da ju slijede. Zovu Isusa u pomoć: „Isuse, spasi nas!“ Nakon pada, polomljene i izranjene pokušavaju ustati i bježati, no bivaju usmrćene noževima njihovih napadača te odgurnute na obalu Drine.

Povici sestara jasno su dopirali do kuće Stojana i Jelene Baković, udaljene od vojarne oko 150 metara. Marija Čolić, r. Baković, tada dvanaestogodišnja djevojčica, svjedoči: „...čuli smo u

našoj kući kako iz pravca četničke kasarne dolaze ženski krikovi: 'Isuse, spasi nas!' Druge su vikale: 'Isuse, Isuse!', te sam krikove osobno čula i dobro zapamtila." Njezina mlađa sestra Veronika, ud. Ostoja, pripovijeda: „Kad su se začuli ženski krikovi, mama i gospođa Angelina Genda izашle su na terasu. Kako jauci nisu prestajali, izašli smo i mi djeca. Držala sam se za ruku mame i gospođe Gende i čula krikove: 'Isuse, pomozi! Isuse, smiluj se!' lako mama nije još znala da su to časne sestre, ponavljala je pred nama glasno: 'Isuse, pomozi im!'"

Svećenik Anto Baković, koji je tada imao deset godina, živo se sjeća što se dogodilo te noći 15. prosinca. U svojoj izjavi kaže: „Mi djeca smo te večeri rano legli, ali nas je u noći mama probudila i otvorila gornji prozor prema kasarni. Čuli smo ženske vriske i jauke kao pred kućom, a onda smo jasno čuli riječi: 'Isuse, Marijo, Josipe!' Te su se riječi više puta ponovile. Iz ovih smo riječi razaznali da se nasilje vrši nad katoličkim ženama, a ne na muslimankama. Ta vriska je trajala oko jedan sat.”

Od sestara se tražilo, pripovijeda Veronika, „da se svuku, da izađu iz svoga dosadašnjega načina života, da prestanu služiti Vatikanu”. Zatim zaključuje: „Svi smo znali, na temelju drugih pokolja katolika u tom kraju, da je nasrtaj na časne sestre poduzet iz mržnje prema katoličkoj vjeri.”

Vojnik Juraj Rupčić, koji je te noći bio smješten s ostalim zarobljenicima u prizemlju iste zgrade, čuo je viku i zapomaganje i video posljednje sestre kako padaju s prozora. Izjavljuje: „Ne može se pripovijedati i reći što je bilo, nego jednostavno se naslućuje da su četnici nedostojno i nasilno pristupili sestrama te su one, da se oslobole njihova nasilja, skočile kroz prozor...“

U jarku pred vojarnom, piše u *Kronici sestara*, ležao je jedan ranjeni vojnik. Osim što je video kako sestre skaču kroz prozor, svaka je – prije nego što će biti na smrt izbodena – učinila na sebi znak križa.

Svećenik Anto Baković pripovijeda u svojoj izjavi što je 16. prosinca, dan poslije, video na obali Drine: „Ujutro, čim sam se digao, po svom običaju otišao sam na Drinu i kod zida uz vojnu kasarnu video sam četiri ženska leša. Bio sam siguran da su to časne sestre na osnovu onoga što su četnici pričali u našoj kući. (...) Od četiri ženskih leševa koje sam toga jutra video uz Drinu dvije su bile mlađe, a dvije srednjih godina, po ondašnjem mome viđenju. Svaka je imala ranu ispod dojke i još desetak rana po tijelu. Ja sam brojio te rane...“

Njegova majka Jelena poduzela je sve da se tijela sestara pokopaju na katoličkom groblju, pri čemu se izložila i smrtnoj opasnosti. Sve je bilo uzalud. Tijela sestara ostala su na obali rijeke do

kasnog popodneva 16. prosinca, nakon čega su, po naredbi, odgurnuta motkom u Drinu. Tako je Drina postala njihov tekući grob.

Zgrada nekadašnje vojarne, mjesto zatočeništva sestara

Smrt s. Berchmane

Najstarija, 76-godišnja s. Berchmana odvojena je na pola puta od ostalih sestara i zadržana u jednoj kući. Više se nije susrela s ostalim sestrama. Zbog svoje starosti, bolesti i vrlo slabog vida često je putem posrtala i padala te je od tih napora, rana i udaraca potpuno oslabila i klonula. Dijelom puta stavili su je na saonice, ali je i s njih padala.

Kao zarobljenica smještena je kod jedne obitelji u Sjetlini. Tu je živio udovac Ilija Gelo sa svoje dvije odrasle kćeri. Jedna od njih svjedoči: "Spavala je u istoj sobi u kojoj smo spavale moja sestra i ja, jer smo imali samo sobu i kuhinju. Sestra Berchmana je dosta šutjela i molila, a kad smo razgovarali, nekad se i nasmijala. Kad smo trebali na spavanje, zamolila nas je da izađemo da se ona raspremi. Kada bismo joj donijeli hranu, ona je govorila: 'Žao mi je što vama uskraćujem.' (...) Ostala je desetak dana kod nas."

Nakon određenog vremena došla su dvojica četnika po s. Berchmanu i odvezli je na saonice. Kći Ilije Gelo sjeća se tog dana i sestrine krunice: „Tata im je govorio da je ostave, da ona ne može hodati, stara je. Oni su je izveli, stavili na saonice (...). Nakon sat vremena su se vratili. Jedan od njih imao je krunicu s. Berchmane oko vrata.

Ja sam osjetila veliku želju da imam tu krunicu. Molila sam ga da mi je dadne. On je rekao da mu je to sestra poklonila i da treba njemu.“

Ilse Senisch (Kočović), Njemica, zarobljenica u Sjetlini, posjećivala je sestru svakoga dana. Sjeća se da je bila „vedra i puna pouzdanja u Boga“. Kad je doznala da sestra treba poći u Goražde k ostalim sestrama – koje su tada već bile ubijene – potrčala je da se od nje oprosti: „Pošla je uz moje najbolje želje; zamotala sam ju u deku, dala joj malo hrane za put... Vjerujem da nisam preuzetna ako kažem da je i nju srce boljelo – zbog rastanka. Odvezli su je. Kočijaš je, vrativši se, rekao da je dobro stigla k sestrama i da je vedra.“

Sestra Berchmana ubijena je 23. prosinca kod Sjetline. Prema iskazu Vesne Petrić i ostalih zarobljenica, u Sjetlini se govorilo da je ubijena pod pračanskim mostom (Prača je desna pritoka Drine). Vesna spominje da je jednog dana dobila crnu haljinu ubijene sestre od koje je morala sašiti četničku zastavu.

Do sestara u Sarajevu dolazile su različite vesti o sudbini najstarije sestre s Pala. Neki su govorili da je tijelo starice nađeno zakopano u šumi u Sjetlini. Zato su dvije sestre iz Sarajeva pošle u rano proljeće u potragu za sestrinim grobom. O tome s. Silva Rabić piše: „Sestre su nesmetano došle do Sjetline. Idu od kuće do kuće, raspituju se i traže. Mještani im pokazuju pojedine osamljene grobove izvan Sjetline, za sestrin grob ne

zna nitko. Sestra Rolanda skupa s ljudima otvara redom plitko zakopane grobove (...). Svuda samo trula muška ili vojnička odijela! Ostatcima s. Berchmane nema traga.“

Unatoč svim naporima, grob nije pronađen. Sestra Silva zaključuje: „Zauvijek smo izgubile svaku nadu da ikad u trag uđemo dragocjenim ostacima naših dragih paljanskih mučenica.“

Škola na Palama u kojoj je poučavala s. Berchmana

Glas svetosti i mučeništva

Vijest o smrti sestara naglo je odjeknula u Sarajevu i okolici. Iako je bilo ratno vrijeme, ljudi su o tome razgovarali te se utjecali zagovoru Drinskih mučenica, kako su ih sami prozvali. Izdvajamo samo neka svjedočanstva.

Svećenik Špiro Vuković sjeća se da je njegovo štovanje počelo u ljeto 1942. kada je, kao bogoslov u Đakovu, bio na proputovanju kroz Bosnu. Zbog porušenih mostova zadržan je, s priateljima, nekoliko dana u Sarajevu. O tome provincijalnoj upravi Kćeri Božje ljubavi 1986. piše: „Naravno, o čemu razgovorati nego o ratnom stanju. Zanimalo me sve o Drinskim mučenicama. Tada je u Sarajevu 7. srpnja počela moja pobožnost prema njihovu viteškom djelu i spremnosti žrtvovati sam život da spase svoju djevičansku čast.“

Smatra da je njihovo svjedočanstvo dar čitavoj Katoličkoj crkvi, zbog čega se istinski zauzima za promicanje glasa njihove svetosti. Kao onaj koji im se već odavno utječe u zagovor i prima mnoge milosti, uvjeren je da se ne treba ničega bojati, „kada se tako lako mogu naći biseri vjere trajno sjajni u mučeništvu“. Da bi potaknuo vjernike na veće štovanje svetaca i mučenika s naših područja, a ne samo iz drugih zemalja

– spominje kao primjer svetu Mariju Goretti, mučenicu svete čistoće – zauzeo se za izradu slike Drinskih mučenica koja je od 1986. izložena u sakristiji svetišta Gospe od Dobrića u Splitu. Sliku je izradila s. Paulina Semenčić iz Družbe Službenice milosrđa.

Svećenik Ante Lutter, u svom pismu iz 1991. i molbi za pokretanje postupka beatifikacije, iznosi dragocjene podatke o širenju glasa svetosti od samih početaka. Tada je bio sjemeništarac u Sarajevu. Pripovijeda o snažnom odjeku događaja među narodom: „Događaj oko smrti sestara snažno je odjeknuo u Sarajevu među svim slojevima pučanstva, a naročito među katolicima Sarajeva (...). Odmah se pričalo: to su mučenice svete vjere. Naprosto, javno se govorilo: to su mučenice svoga zvanja i svojih zavjeta. Koliko ja kao četrnaestogodišnji dječak mogu reći, uvjerenje je bilo općenito, to su mučenice.“ Sjeća se izjave svećenika Ante Weissa, kapelana u katedralnoj župi u Sarajevu, koji nije toliko spominjao detalje događaja, nego je uvjerljivo govorio: „To su mučenice svete čistoće i svojih svetih zavjeta.“

Završetak rata donio je novo vrlo teško ozračje, ljudi su se od straha povukli u sebe, bojeći se govoriti o žrtvama i nestalima. O tome svećenik Lutter piše: „Šutnja je pala na sve. Ipak, kada bi se netko našao u teškoćama ili sličnim situacijama

među ženskim svijetom, ljudi su pokazivali na Drinske mučenice kao primjer žrtve i svjedočenja svoje vjere i vjerskih uvjerenja. Koliko je meni poznato, nitko ih nije držao ni za što drugo, nego za mučenice vjere.“ Zatim nastavlja opisivati opće uvjerenje katolika u Sarajevu o smrti sestara: „...mržnja na svetost, na Crkvu i sestarske zavjete. Gledali smo u njima žive primjere vjernosti Bogu i zadanim zavjetima, s jedne strane, a s druge, strašnu mržnju na sve ono što je katoličko i sveto. Nije bilo govora o nekoj politici ili hrvatstvu, nego samo o mržnji na svetost sestarskog života.“

Uspoređuje ih s prvim kršćanskim mučenicima i piše: „Sve je pokrila šutnja iz koje je izbjiao lik svetih djevica i mučenica kao u prvo kršćansko doba.“ I zaključuje: „Ostale su vjerne svojim zavjetima jer su bile potpune kršćanke i potpune redovnice u smislu one prvokršćanske: bolje umrijeti nego svojevoljno sagriješiti. Za mene one su bile prožete Kristom, svojim Zaručnikom, koga su ljubile svim svojim bićem i stoga su se žrtvovalle za nadnaravne vrijednosti. One su postale za mene vitezovi zadane riječi i svojih zavjeta, ovdje stvarno svete čistoće.“

I na Palama se govorilo o tom događaju. Zvonimir Stilinović, rodom iz Pala, svjedoči o mišljenju katolika te izjavljuje: „Mi ljudi, koji smo s poštovanjem o njima razgovarali, smatramo da zaslužuju ljudsko i Božje priznanje zbog nasilja koje im je naneseno. Smatramo ih mučeni-

cama! (...) Ne vidimo drugog razloga osim da su bile katolkinje.“

Vijest je odjeknula i u Godinjaku, rodnom mjestu s. Jule. Njezina pranećakinja Kata Pospišil, r. Ivanišević priповijeda: „Vijest o smrti s. Jule zatekla nas je na povratku s nedjeljne mise uoči Božića. Teško nam je bilo čuti da je umrla takvom smrću. U tom trenutku žalosti, Jula, rođena sestra s. Jule, zapjevala je pjesmu *Tebe Boga hvalimo* kako bismo zahvalile Bogu za žrtvu njezina života.“ Sjeća se također da je njezin otac govorio: „Vidjet ćeš, Kaja, da će one biti proglašene svetima!“

Mjesto na Drini gdje su ležala tijela ubijenih sestara

Poruka koja svijetli

Od trenutka kad su prilike dopustile, u Pale i u Goražde na rijeku Drinu dolaze skupine Kćeri Božje ljubavi zajedno s vjernicima iz različitih krajeva. U tišini osluškuju poruku koja poziva na nasljedovanje.

Ta mjesto govore snažnije od riječi. Ona čuvaju spomen na svetost koja se tiho i bez buke ostvarivala u običnim prilikama svagdanjega života. Čuvaju spomen na život darovan Bogu i čovjeku potpuno i bez računice. Spomen na vjernost u malom koja je, ustrajnim radom, sazrela i urodila vjernošću u velikom.

O vjernosti u velikom – u velikim kušnjama i okolnostima zla – govori na osobit način rijeka Drina. Tamo su sestre vlastitom krvlju potvrdile ono što su na dan svoga zavjetovanja riječima izrekle i kroz život svakodnevno obnavljale. Tamo je izgovoren njihov posljednji: „Evo me!“

Njihov život i njihova mučenička smrt nadahnjivali su od 1941. do danas mnoge koji su u njima prepoznali uzore vrijedne spomena i dostojarne nasljedovanja.

Drinske mučenice svijetle i danas svojim stavom, predanjem i porukom. Dar su Crkvi – kao uzori koji potiču i privlače. One su neprestani izazov osobama posvećenog života, što potvrđuje

pismo sestara iz Karmela sv. Male Terezije u Kloštar Ivaniću: „Živimo u doba koje bi htjelo ugušiti vrjednote duha i otupiti u dušama posvećenih osoba vjernost idealima. Gospodin nam stavlja na svjećnjak pet divnih uzora – Drinske mučenice – da nam budu neprestani izazov i poticaj da vjerno živimo svoje posvećenje Gospodinu iz dana u dan, u malim stvarima, kako bismo mogle i u težim kušnjama poput njih izgovoriti životom svoj fiat.“

To je poticaj i našim obiteljima na ustrajnu vjernost svom životnom opredjeljenju i otvorenost životu kroz sebedarje drugima u svim okolnostima pa i uz cijenu trpljenja.

Drinske mučenice su izazov i našim mladima. Ohrabruju ih da svoj život grade na vrijednostima koje nikada ne stare i ne blijede, koje – jer su vječne – mogu dati istinski smisao njihovu postojanju i unijeti radost i sigurnost u njihovu svakodnevnicu.

Svet život i mučenička smrt s. Jule, s. Berchmane, s. Krizine, s. Antonije i s. Bernadete poručuju svima da postoje vrijednosti za koje se isplati sve žrtvovati da bi se sačuvala ljubav i imao život u izobilju (usp. Iv 10, 10).

Sadržaj

Predgovor	5
Uvod	7
Životopisi sestara	9
Sestra M. Jula Ivanišević	9
Sestra M. Bernadeta Banja	15
Sestra M. Krizina Bojanc	19
Sestra M. Antonija Fabjan	23
Sestra M. Berchmana Leidenix	27
Marijin dom na Palama	31
Postojanost unatoč opasnostima	36
Odvođenje sestara	39
Vjernost do mučeništva	43
Smrt s. Berchmane	47
Glas svetosti i mučeništva	50
Poruka koja svijetli	54

O autorici

Sestra M. Ozana Krajačić rođena je 1964. u Sv. Martinu na Muri, gdje je završila osnovnu školu. U Družbi Kćeri Božje ljubavi nastavlja sa školovanjem, 1985. polaže privremene zavjete i djeluje kao vjeroučiteljica. Godine 1994.

odlazi na postdiplomski studij u Rim te na Papinskom teološkom institutu *Teresianum* postiže doktorat iz duhovnosti. Po povratku se posvećuje redovničkom odgoju, vodi duhovne obnove i radio-emisije.

Kao vicepostulatorica kauze uređuje informativni bilten *Drinske mučenice*, a 2008., pod vodstvom p. Hieronima Fokinskog (DI), napisala je *Poziciju o njihovu mučeništvu*.

ISBN: 978-953-56637-1-3

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 767187.

